

Johannes Brahms og orglet

"Ich habe schon daran gedacht, dass ich wohl ein passabler Orgel Virtuos sein könnte...." (Fra brev til Clara Schumann 1856).

De fleste tænker ikke på Johannes Brahms som orgelkomponist, og med god grund. Det er først og fremmest som symfoniker, komponist af kammermusik- og klaverværker, lieder og kormusik, han har sat sine spor. Ikke desto mindre beskæftigede Brahms sig med orglet, og vi ved, at han var meget fascineret af instrumentet, og at han i perioder øvede regelmæssigt ved de orgler, han havde adgang til.

Brahms skriver værker for orgel i to perioder af sit liv: I midten af 1850'erne, og året før han dør.

1856/1857 Bach-renæssance

Siden Felix Mendelssohn-Bartholdys opførelse af Johann Sebastian Bachs Matthæuspassion i Leipzig i 1829 var flere komponister begyndt at interessere sig for de gamle mestres kompositionsprincipper. Brahms var overordentlig interesseret i den gamle musik. Han fulgte interesseret udgivelsen af Bachs samlede værker og modtog altid et nyt bind med stor interesse. I øvrigt samlede han på gamle musikmanuskripter og forsømte aldrig en lejlighed til at erhverve endnu flere.

På dette tidspunkt arbejdede Brahms ihærdigt med at skrive kontrapunktiske øvelser og stykker for at forbedre sine kompositoriske færdigheder, som han selv udtrykte det. Det var øvelser, han havde stort udbytte af at udveksle med Clara Schumann og vennen, violinisten Joseph Joachim. At vende tilbage til de gamle mestres polyfoni og kontrapunktik med Johann Sebastian Bach som det store forbillede var i Brahms' øjne den eneste vej til at komme videre. At Brahms anvender tidlige former som f. eks. kanon, fuga og passacaglia i sin øvrige produktion, er der mange eksempler på - således er f. eks. sidste sats af hans 4. symfoni en passacaglia.

Fra denne periode stammer de to præludier og fugaer, den smukke og komplicerede as-mol fuga samt koralforspillet og fugaen til "O, Traurigkeit". De to præludier og fugaer frembyder mange eksempler på barokke stilelementer, "Stylus Phantasticus", barokke spillefigurer, fugatemaer i omvendning og augmentation, m.m. Særlig g-mol præludiet og as-mol fugaen leder tanken hen på Bach. De to præludier og fugaer blev først fundet og udgivet i 1927, mens både as-mol fugaen og koralforspillet blev trykt i Brahms' levetid, hhv. 1864 og 1882. Det er disse versioner, der er medtaget på denne cd. As-mol fugaen er et godt eksempel på en gennemarbejdet kontrapunktisk "øvelse", der samtidig er et stykke fantastisk musik - en klassisk fuga i romantisk tonedragt. Flere kilder omtaler et præludium til fugaen, der sandsynligvis ikke fandt nåde for Brahms' kritiske øjne.

Elf Choralvorspiele 1896

Romantikens komponister har beskæftiget sig meget lidt med orgelkoralen, der som genre havde sin absolutte storhedstid i barokken. At give sig til at skrive orgelkoraler var også en måde at gribe tilbage på, og det har sikkert været anset for en smule gammeldags. Ikke desto mindre er koralforspil for orgel Brahms' sidste kompositioner.

Fra 1889 opholdt Brahms sig hver sommer i kurbadebyen Bad Ischl, beliggende i et utrolig smukt bjergområde uden for Salzburg. Her samlede han kræfter og inspiration. Samlingen af koralforspil er blevet til i løbet af maj og juni 1896, den sidste sommer i Bad Ischl. De syv af koralforspillene stammer helt sikkert herfra, mens de øvrige fire formodentlig er blevet til tidligere. Dette gælder uden tvivl "Mein Jesus, der du mich", der adskiller sig væsentligt fra de øvrige ved at være mere klassisk og polyfon i formen, disponeret som et barokt koralforspil.

Der meddeles intet om anledningen til disse smukke og inderlige koralforspil, der er en række små perler i genren "den romantiske orgelkorale". Clara Schumanns død samme år og Brahms' egen

sygdom kunne måske være en forklaring. På et kalenderblad for maj måned 1896 har Brahms skrevet: "Wien "Vier Ernste Gesänge" for bas, 20 maj Clara Schumann død, Ischl syv koralforspil".

Igen aner man inspirationen fra mesteren Bach, hvis samling "Orgelbüchlein", som Brahms kendte vældig godt, sandsynligvis har været forbilledet for hans egen samling af orgelkoraler. Brahms' gode ven Robert Heuberger fortæller, at Brahms spillede koralforspillene for ham, stærkt grebet og meget inderligt og sjælfuldt.

Mange af koralerne har Jesu lidelse, døden og evigheden som tema. Det overordnede indtryk er afklaret og lyst. I flere af koralerne klinger en stemning af trøst og opmuntring, som man også finder i "Ein deutsches Requiem".

Orgelkoralerne blev trykt og udgivet i 1902 af forlæggeren Simrock.

Søren Glerup Hansen